

Ігнатов П. С., ОНУ ім. І. І. Мечникова

ДІЯЛЬНІСТЬ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ

Статтю присвячено дослідженню актуальної теми – діяльності альтернативних суспільно-політичних рухів, які утворюють нові виклики для демократичних інститутів. Водночас, екологічні, альтернативні та феміністські рухи сприяють зростанню політичної активності громадян, підвищенню їх інформованості, що відкриває можливості для демократичного розвитку.

У сучасному світі все більшої ваги набувають рухи, які представляють альтернативні візії суспільно-політичного розвитку. У діяльності нетрадиційних, зелених та альтернативних рухів чітко простежується спрямованість проти глобалізаційних процесів, розмивання національної ідентичності, домінування інтересів великого наднаціонального фінансового капіталу.

Усе вищенаведене актуалізує тему даної наукової статті, обумовлює важливість дослідження тих викликів та можливостей, які з'являються у політиці під впливом діяльності альтернативних суспільно-політичних рухів.

Слід відзначити, що тематика, пов'язана із альтернативними рухами, їх сутністю, становленням та розвитком в умовах глобалізації виступає предметом міждисциплінарних досліджень та є достатньо розробленою у науковій літературі.

Серед зарубіжних та вітчизняних досліджень альтернативних суспільно-політичних рухів можна виділити роботи таких авторів, як Дж. Александер, В. Барков, У. Бек, Є. Бистрицький, Є. Вятр, Ю. Габермас, К. Гаджієв, Ю. Ганжуров, Е. Гіденс, Є. Головаха, В. Горбатенко, Р. Дарендорф, В. Денисенко, Г. Зеленько, П. Козловські, Л. Кормич, В. Котегоренко, І. Кресіна, Б. Кузьменко, О. Лавринович, А. Лейпхарт, М. Лукашевич, С. Наумкіна, В. Полохало, Ю. Римаренко, Г. Щедрова та ін.

Разом із тим, взаємний вплив демократичних політичних інституцій та альтернативних суспільно-політичних рухів, який проявляється у мережевій організаційній структурі останніх,

роботі із громадянським суспільством, мас-медіа (зокрема, активне використання Інтернет), проведенні масштабних акцій та активній громадянській позиції представників альтернативних рухів, що утворює нові виклики для демократії у вітчизняній політологічній літературі досліджено недостатньою мірою.

Мета даної статті – проаналізувати виклики, які створюють альтернативні суспільно-політичні рухи у сучасному світі та можливості, які відкриває їх діяльність для розвитку демократії.

Глобалізація створює нові форми самовизначення індивіда, які обумовлені інтеграційними процесами у політичній, фінансовій, культурній сферах та посилюються мас-медіа, спричиняють зміни у національній ідентичності та трансформації ролі національної держави. Альтернативні суспільно-політичні рухи виступають проти ігнорування національних і заперечення локальних культур, цінностей і традицій, історичної спадщини, а також до загострення етнополітичних, релігійних, гендерних, соціальних і екологічних конфліктів.

В умовах глобалізації з'являються не лише транснаціональні корпорації, нові наднаціональні політичні актори, а і альтернативні масові суспільні рухи, які демонструють здатність мобілізувати громадян різних країн для артикулювання та захисту власних інтересів. Вони характеризуються високим ступенем символічної інтеграції та відсутності вертикально організованої структури. В різних країнах існують істотні відмінності у ступені розвитку та діяльності альтернативних суспільно-політичних рухів, які залежать від таких факторів:

- вплив у суспільстві традиційних політичних сил та громадських організацій, їх здатність відповідати вимогам часу;
- конституційні повноваження органів державної влади, виборча система, розподіл функцій між центральними органами та місцевою владою;
- відкритість суспільства до появи нових сил, до новацій;
- рівень політичної культури влади та громадян;
- рівень урбанізації країни;
- рівень економічного розвитку.

Альтернативні рухи характеризуються наступними ознаками, які дозволяють розглядати їх як впливовий чинник політичного життя. По-перше, це неформальні об'єднання, учасники яких готові до мобілізації, проведення спільних дій та пошуку нових

учасників. По-друге, постійна активність учасників, використання комунікативних мереж для підтримки постійного зв'язку та координації. По-третє, відсутність апарату, мережева організація. По-четверте, спрямованість діяльності альтернативних суспільно-політичних рухів на політичні та економічні зміни, чітке визначення опонентів.

Серед джерел альтернативних соціально-політичних рухів можна виділити такі:

- класичний лібералізм з ідеями свободи індивіда, моральності, відповідальності урядів та верховенства права;
- соціал-демократію, яка відображає ідеї соціальної справедливості, зокрема, у діяльності європейського руху «нових лівих»;
- концептуальні основи альтернативних рухів було закладено у роботах К. Маркса, представників Франкфуртської школи соціально-політичних досліджень (Г. Адорно, М. Горкгаймер, Г. Маркузе), теоретиків громадянського суспільства;
- поєднання марксизму із фрейдизмом, завдяки ідеї відчуження, яка знаходиться в основі діяльності альтернативних, нетрадиційних та екологічних рухів сучасності.
- теорії громадянської активності, політичної участі.

Головним фактором, що сприяє формуванню масових альтернативних рухів виступає процес глобалізації, під впливом глобалізаційних процесів активізуються альтернативні соціальні рухи, відомі як альтернативні, зелені і нетрадиційні. Їх діяльність спрямована на вираження у суспільно-політичному дискурсі нових економічних, політичних, культурних форм організації життя сучасного суспільства.

Саме у процесі глобалізації формується ідеологічна основа діяльності альтернативних рухів, до якої, незважаючи на еkleктичність, можна віднести наступні положення:

- постматеріальна система цінностей, перенесення ваги з матеріальних благ на самореалізацію особи, участь у громадському житті, визнання з боку спільноти;
- мережева організація, яка передбачає децентралізацію та самоврядування;
- делегітимація системи політичної ідентифікації модерну, метанаративів доби модерну.
- ідеологізація у діяльності альтернативних суспільно-політичних рухів усього, що відноситься до сфери цінностей.

У політичній сфері це передбачає розвиток демократії участі (партиципаторної демократії) від окремих елементів участі громадян у політиці, прийнятті політичних рішень (таких, як вибори, референдуми) до «демократії взаємодії» (термін французького дослідника П. Розанвалона), яка передбачає постійну ефективну взаємодію громадянина та влади, наближеність та безсторонність влади. Саме такі можливості відкриває сучасна інформаційна хвиля (О. Тоффлер) людської цивілізації, що утворює технологічні передумови для електронної демократії та електронного урядування. Основними принципами організації політичного простору в таких умовах стають децентралізація та участь громадян у політиці.

Доба постмодерну заклала філософські та культурологічні передумови для зміни світоглядних моделей діяльності людини. Це і відмова від ідеї «прогресу», недовіра до раціональності, як основи людської дії, проголошення «смерті суб'єкта», зміна споживацького ставлення до оточуючого середовища.

В основі діяльності представників альтернативних, нетрадиційних та екологічних рухів у добу глобалізації – створення принципово нової картини світу і уявлення щодо людської природи. Сьогодні вона ґрунтується на персональній ініціативі, психологізмі, релігійному досвіді та відході від західного матеріалізму.

Зокрема, представники екологічних рухів («зелені», «інвайроменталісти» та ін.) вважають, що суспільство неможливе без радикального перерозподілу економічних благ на засадах децентралізації, а в деяких моделях заперечується ринкова система, як і державне регулювання економіки. Разом із тим проголошується необхідність «плюралістичного компромісу»: поєднання елементів ринкової економіки із альтернативною економікою, збереження традиційних ліній політичного протистояння, стосовно яких альтернативні рухи виявляють певну спадкоємність.

Специфіка становлення суспільно-політичних рухів в українському суспільстві обумовлена наступними чинниками:

– розпад комуністичної системи та розвиток плюралізму в усіх сферах суспільного життя. Посткомуністична доба характеризується тим, що на зміну монологу радянської тоталітарної влади прийшла «множина нових суспільних, геополітичних, економічних, культурних і екзистенціальних реалій» [1];

– поширення комунікативних технологій у глобальному вимірі, водночас – розвиток мас-медіа в українському суспільстві та намагання держави впливати на інформаційну політику;

– радянська спадщина, яка залишила екологічні проблеми (зокрема, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи);

– етатизм, поширення конформістських настроїв у суспільстві, недостатня політична активність громадян, яка проявляється під час виборчих кампаній;

– економічна поляризація та провал ліберальних економічних реформ, побудованих на програмі «Вашингтонського консенсусу»;

– становлення інституційної та конституційної основи демократії, як політичного режиму, яке характеризується формальними ознаками (т. зв. «демократичний фасад»);

– відновлення національних рухів та національної ідентичності. На посткомуністичному просторі відбувається поєднання альтернативних рухів із націоналістичними рухами, які є характерною ознакою не глобалізації, а традиційних суспільств;

– у сучасних умовах розвитку потребують не лише альтернативні соціальні рухи, а і такі елементи громадянського суспільства, як політичні партії, громадські організації, рухи та спільноти.

За правовим статусом слід виділити офіційно зареєстровані громадські організації та рухи і неформальні організації, які діють за принципами самоорганізації. Функцію артикуляції інтересів різноманітних груп та спільнот виконують альтернативні рухи екологічного, релігійного, культурного напрямків. Захист суспільного інтересу декларують політичні альтернативні рухи.

Таким чином, одним із основних викликів для країн консолідованої демократії виступає зменшення впливу традиційних організацій модерного типу та успішна діяльність нових соціально-політичних рухів, спрямована на подолання традиційних ліній суспільних конфліктів. Демократичний політичний режим утворює сприятливі умови для виявлення, презентації у суспільному дискурсі та вирішення різноманітних суспільних інтересів.

В Україні нові соціально-політичні рухи, окрім цих ознак, пов'язаних із трендом глобалізації, мають ряд інших характеристик, які є наслідком посткомуністичного стану політичної реальності у нашій країні.

В цілому, можна говорити про поєднання в українському суспільстві ознак традиційного, модерного та глобалізованого суспільств, що проявляється у діяльності суспільно-політичних рухів, які характеризуються авторитарними тенденціями у взаємодії влади та суспільства, нерозвиненими відносинами між громадськими організаціями, відсутністю незалежних мас-медіа та проблемами із політичною відповідальністю як влади, так і громадянського суспільства.

Бібліографічний список

1. Бистрицький Є. Політична філософія посткомунізму: горизонти методології / Є. Бистрицький // Політична думка. – 1995. – № 1. – С. 3 – 12.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2012

Статья посвящена исследованию актуальной темы – деятельности альтернативных общественно-политических движений, которые образуют новые вызовы для демократических институтов. Вместе с тем, экологические, альтернативные и феминистские движения способствуют росту политической активности граждан, повышению их информированности, что открывает возможности для демократического развития.

The article investigates the actual topic – of new social and political movements that create new challenges for democratic institutions. Meanwhile, environmental, alternative and feminist movements contribute to the growth of political activity of citizens, increasing their awareness, opening the possibility for democratic development.